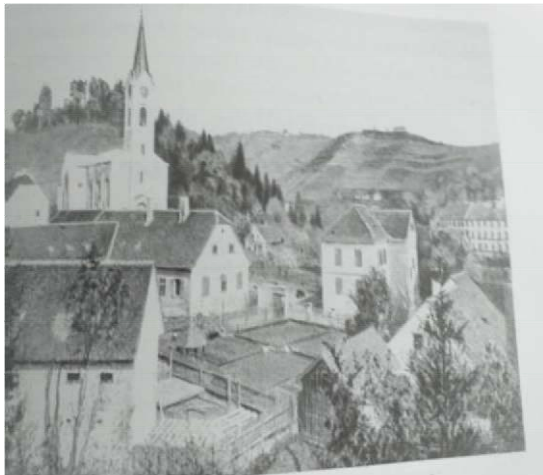

ZVEZA ZA TEHNIČNO KULTURO SLOVENIJE

ZGODOVINA

KAKO JE RASLA FRAMSKA ŠOLA 1808–1945 IN TAKRATNI UČITELJI

ŠOLA: OŠ Fram

AVTORJI: Anej GRUJIČ, Maša BELAS, Tinkara ŠKRINJAR

RAZRED: 9. razred

MENTORICI: Tanja Ajd Krامل, Adrijana Ciglar

ŠOLSKO LETO: 2020/2021

ZAHVALA

Hvala vsem, ki so nam pomagali do zastavljenega cilja. Predvsem se želimo zahvaliti mentoricama, učiteljici Tanji Ajd Krامل in Adrijani Ciglar, ki sta nas spodbujali in usmerjali pri našem raziskovanju, tudi ko smo bili ogromno časa doma, sta nas vodili in dajali napotke. Hvala družini Grafenauer, da je z nami delila dokumente, ki jih je zbrala Gabrijela Grafenauer, dolgoletna ravnateljica.

S pomočjo vseh kamenčkov smo sestavili majhen mozaik o učiteljih in naši šoli v obdobju od 1808 do 1945.

Hvala.

KAZALO

1. POVZETEK.....	3
2. UVOD	4
2.1 UTEMELJITEV IZBRANE TEME.....	4
2.2 NAČRT IN METODE RAZISKOVALNEGA DELA.....	4
3. RAZISKOVALNI DEL NALOGE.....	5
3.1 ČEDNOSTI DOBREGA UČITELJA.....	5
3.2 ZAČETEK ŠOLSTVA V FRAM	7
3.3 PRVI ŠOLSKI DAN V FRAMU 1808.....	7
3.4 GRAJSKO SKLADIŠČE POSTANE 1816 PRVO ŠOLSKO POSLOPJE.....	8
3.5 UČITELJ FRANC DOMANJKO – ŠOLA POSTANE TUDI BUDILKA	8
NARODNE ZAVESTI	8
3.6 OROSLAV CAF IN FRAMSKA ŠOLA	11
3.7 1873 NOVA ENONADSTROPNA ŠOLA.....	12
3.8 PIRKMAJERJEVO OBDOBJE ŠOLE V FRAMU.....	13
3.9 USTANOVITEV ŠOLSKE KUHINJE	14
3.7 LUDVIK GRAFENAUER S KOROŠKE	17
3.8 MOJ DEDEK O SVOJEM OČETU LUDVIKU	17
3.9 UČNE IN VZGOJNE METODE V ŠOLI	18
3.10 UČITELJI NA FRAMSKI ŠOLI OD LETA 1808 DO LETA 1941	18
3.11 SPOMINI MOJE BABICE JELKE NA FRAMSKO ŠOLO	22
4. ZAKLJUČEK.....	23
5. VIRI IN LITERATURA	24
6. SEZNAM PRILOG.....	25
7. PRILOGE.....	26

1. POVZETEK

V 2. pol. 19. stoletja naj bi učitelj posredoval tisto splošno znanje, ki je bilo za posameznika nujno potrebno ne glede na vlogo, ki jo bo imel v družbenem življenju. To je seveda pismenost, hkrati pa naj bi poskrbel tudi za vzgojo, za oblikovanje otrokovega karakterja. Učitelj je v tem obdobju učil predvsem s palico, s strogim discipliniranjem in drilom, torej z zunanjo prisilo. Vendar ob koncu 19. stoletja slovenska pedagoška literatura kritizira uporabo teh metod in zagovarja milejše metode. Zelo zgodaj se je začelo poučevati otroke v Framu, v šolski okoliš so spadale še: Ješenca, Požeg, Morje, Kopivnik, Loka, Planica in Ranče. Takšen šolski okoliš je še danes. Začetek pouka sega v leto 1808, ko je bil nameščen prvi učitelj Andrej Eberl. Pouk je potekal v mežnariji. Nato pa je šola rasla in rasla do dvonadstropne šole 1904. Med številnimi učitelji sta šolo zaznamovala Franc Domanjko in Franc Pirkmajer. Franc Domanjko je šolo vodil 39 let, v svojih pesnitvah je kazal ljubezen do slovenskega jezika. Franc Pirkmajer je bil zavzet narodni buditelj. Narodna zavednost je krasila tudi Ludvika Grafenauerja, ki je zaradi tega bil med drugo svetovno vojno izgnan v Srbijo. Šola v Framu je bila, je in zagotovo bo srce kraja.

2. UVOD

Pravimo, da je zgodovina učiteljica življenja. Je naš pogled na čas, ki je bil pred nami in je naše vedenje o dogodkih in dogajanjih, ki so ta čas oblikovali. Vsakdo je zavezan svojemu kraju, iz katerega izhaja, in družini, kateri pripada.

Vsakdan, večkrat omenjena beseda med nami sošolci in tudi doma je učitelj in šola. Je učitelj klic ali poklic? Se mora učitelj roditi ali ta poklic lahko pridobi s šolanjem? Staro vprašanje, tako staro kot šola. Čeprav starih modrosti ne spoštujemo več, pa morda še vedno velja, da »šolmoštra, fajmoštra in dohtarja« ni mogoče narediti, mora se roditi. Odločili smo se, da se lotimo raziskave o prvih učiteljih framskih otrok, kako je potekalo izobraževanje v začetku 19. stoletja, ko se je pouk v Framu začel, kje je sprva potekal in kako je šola dobivala svojo podobo.

2.1 UTEMELJITEV IZBRANE TEME

Naloge smo se lotili učenci zgodovinske delavnice. V zgodovinsko delavnico smo vključeni učenci 9. razreda. Učenci smo v debati predlagali, da bi bilo zelo zanimivo predstaviti učitelje, ki so začeli s poučevanjem v Framu, kje so potekale prve šolske ure in kako je šola dobivala svojo podobo.

V nalogi smo predstavili šolo in prve učitelje, ki so davnega leta 1808 začeli s poukom. Zajeli smo obdobje od 1808 do 1945.

2.2 NAČRT IN METODE RAZISKOVALNEGA DELA

Želeli smo spoznati:

- Kdaj se je začel pouk v Framu in kje. Zakaj se je šele v tem času ustanovila šola v Framu?
- Kdo je bil prvi učitelj in kdo so bili učitelji do leta 1945.
- Zakaj se je število učencev v drugi polovici 19. stoletja povečalo?
- Kakšen je bil odnos med učitelji in učenci.
- Kako je rasla framska šola.

Pri raziskovanju smo uporabili različne metode.

Pomagali smo si s pomočjo literature in virov. Poiskali smo pisne vire na to temo v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Obiskali smo Pokrajinski arhiv Maribor, ki hrani veliko dokumentov iz Frama, zlasti stare šolske kronike, in Nadškofijski arhiv Maribor.

V šolskem arhivu in kroniki smo našli podatke, ki jih je uredila ga. Grafenauer, dolgoletna ravnateljica, ob raziskovanju zgodovine šole v Framu.

Veliko zanimivega smo izvedeli v pogovoru z g. Zdravkom Grafenauerjem, posredoval nam je tudi podatke iz družinskega arhiva, ki jih je uredila Gabrijela Grafenauer.

Zbrane podatke smo prebrali, izbrali, razvrstili in interpretirali ter oblikovali tako, da je nastala ta naloga.

3. RAZISKOVALNI DEL NALOGE

3.1 ČEDNOSTI DOBREGA UČITELJA

»Učitelj je mož, ki mora več znati, kakor kar uči, da druge prav in dobro učiti zmore. On je, ki scer s telesom nizko, z dušo pa visoko živeti mora, da se vselej tako vede, kakor se njegovemu častnemu stanu gre in spodobi. On je, ki mu mora biti več dolžnost, kakor pa plača pri sercu. On je, ki mora vsem za zgled biti in svetovati znati. On je, ki mora s svojim stanom zadovoljen biti, zato ker lahko v njem dobro dela in stori. On je, ki mora biti pripravljen biti za šolo in mladino vse prestati in darovati.« (Kaj in kdo je učitelj, 1853)

Nastanek in razvoj osnovne šole so spreminjali številni načrti in večkrat si nasprotujoča si pričakovanja, kaj vse bo šola naredila za družbo in njen razvoj, za blaginjo človeštva. V skladu s temi pričakovanji se je oblikoval lik učitelja, ki nam lahko velja za prototip sodobnega človeka.

V 2. pol. 19. stoletja naj bi učitelj posredoval tisto splošno znanje, ki je bilo za posameznika nujno potrebno ne glede na vlogo, ki jo bo imel v družbenem življenju, to je seveda pismenost, hkrati pa naj bi poskrbel tudi za vzgojo, za oblikovanje otrokovega karakterja. Učitelj je v tem obdobju učil predvsem s palico, s strogim discipliniranjem in drilom, torej z zunanjo prisilo. Vendar ob koncu 19. stoletja slovenska pedagoška literatura kritizira uporabo teh metod in zagovarja milejše metode. Kasneje se uveljavi prepričanje, da je šiba le zadnje sredstvo, nujno zlo, če drugi ukrepi ne pomagajo. Prestrog učitelj ne doseže pravih uspehov in mora zatorej posegati po drugih vzgojnih sredstvih, saj so otroci zaradi telesnega kaznovanja slabo obiskovali šolo. Učitelj naj bi bil sedaj bolj prijazen, ljubezniv, potrpežljiv. Ne bi jih smel pretepati in zapirati v šolo, temveč jim pokazati, da jih ljubi in da po očetovsko skrbi zanje. Pouk bi moral biti kratkočasen in mikaven. Vse bolj se je pričelo uveljavljati prepričanje, da mora šola bolj vzgajati, in sicer ne na vzgojo, ki se poslužuje telesnega kaznovanja, temveč vzgojo, ki uporablja za svoje cilje milejše oblike discipliniranja. Učitelj mora svojega učenca zelo dobro poznati, da lahko potem uspešno vpliva nanj. Pri svojem opraviilu mora biti podoben zdravniku, ki skrbno preiskuje vzrok bolezni, katerega pa mu bolnik noče razodeti. Učitelj mora paziti, da je vedno resnicoljuben in da s svojim vzgledom najintenzivnejše deluje na učenčevo dušo.

Strogi sistem nadzorovanja in discipliniranja otrok se torej ni izkazal za uspešnega, kar je sprožilo iskanje nadaljnje strategije – takšne, ki kaže večjo zaskrbljenost nad učiteljevim karakterjem. Učitelj mora biti takšen, kakršne želi vzgojiti svoje učence. Biti mora resnoben, molčeč, ponižen, razumen, moder, potrpežljiv, zmeren, goreč, pazljiv, značajan in pobožen. Njegove najbolj pomembne lastnosti naj bodo moralnost, skromnost, ponižnost, ubogljivost in hvaležnost, kakor tudi vernost in narodna zavednost. Njegova stopnja znanja in sposobnost poučevanja je šele na drugem mestu, saj je imela vsebina pouka sekundarni pomen, oblikovanje otrokovega karakterja pa primarnega. Navkljub pomanjkanju in bedi, v kateri je učitelj živel, je moral biti nekoliko superioren od ostalih in jim s svojim načinom življenja pokazati, kakšno je pravilno življenje. Oblikovati je moral primeren prostor, v katerem bo njegovo delo uspešno. V razredu se je moral lepo obnašati, gladko je moral govoriti, ni smel imeti telesnih napak, oblečen pa je moral biti tako, da s svojo obleko, kakor tudi s svojim obnašanjem, ni odvrčal otrokove pozornosti od tistega, kar je razlagal. Pridobiti si je moral otrokovo ljubezen in zaupanje, hkrati pa je sam izkazoval ljubezen in potrpežljivost tudi do tistih, ki jim življenje ni najbolj naklonjeno.

Učitelj mora s svojim obnašanjem, s svojo osebnostjo vplivati na otroke tako, da se bodo razvili v moralne subjekte. Njegov cilj naj ne bo, da je učenec ubogljiv zaradi strahu pred kaznijo, temveč zato, ker je tudi sam prepričan, da je tako edino prav. Sredstvo, ki učitelju omogoča, da bo učence naučil pravilnega obnašanja, je torej ljubezen. Učitelj, ki svoj poklic in njemu izročeno mladino vdano ljubi, si na prvi mah zagotovi ljubezen vseh učencev. Ljubezen mora biti torej pglavitna podlaga vsega pedagoškega delovanja. Ljubezen je torej postala instrument moralne vzgoje.

Učitelj mora pri otrocih zanetiti ljubezen do njega in do šole, to pa lahko doseže le tako, da jih tudi sam ljubi, da je tudi sam ljubezniv in potrpežljiv. Od učitelja, ki moralno vzgaja, ki je otroku za vzor, ki ga vzgaja z ljubeznijo, je seveda le korak do učitelja, ki nadomešča starše. Model za odnos učitelj učenec je postal odnos otrok starši, oziroma rečeno nekoliko natančneje, otrok mati. Ta ideologija je pooblastila tudi vstop ženskam v razrede kot nadomestke mater. Če naj bi bila šolska vzgoja podobna domači, le-ta pa sloni na ženski, potem morajo biti tudi v šoli pametne in ljubeče matere.

Učitelj naj bi projiciral etično resnico divjim, razposajenim in lenim otrokom in jih s tem spremenil v etične subjekte, in sicer tako, da bi jim bil moralni vzor, ne z zunanjo prisilo, telesnim kaznovanjem, temveč z močjo svoje osebnosti. Ta transformacija otrok naj bi bila torej možna z učiteljem, ki je hkrati idealni oče, in dobra, čuteča, vzgojna mati. S tem naj bi nadomestil neustrezne starše, kar pomeni, da se je začela stapljati funkcija šole s funkcijo družine, da je šlo za enačenje njunih vzgojnih procesov. Učitelj pa bi moral poleg tega, da je nadomeščal starše, tudi izobraževati, vendar vseeno malo več vzgajati kot izobraževati, s svojim delom bi moral reševati socialne, ekonomske, kulturne, pa tudi politične in moralne probleme družbe. Seveda pa je ta model učitelja prevladoval predvsem v teoriji, ne pa tudi v praksi. Vzoredno s pričakovanji, ki so bila investirana v ta tip učitelja, je bilo vse bolj očitno tudi nezadovoljstvo, in sicer s strani politikov, kot tudi javnosti, ker učitelj ni izpolnjeval pričakovanj, kakor na drugi strani tudi nezadovoljstvo učitelja samega s svojim poklicem: učitelji so bili za svoje delo slabo plačani, pogoji dela so bili zelo slabi, saj so imeli tudi po sto otrok v učilnicah, ki so bile temačne in slabo prezračevane, brez vode in ogrevanja. Tudi starši niso bili zadovoljni s šolo, poleg tega pa se tudi učenci niso pozitivno odzivali na vzgojo s pomočjo vzora. Učitelj se je moral v razredu znajti med nemogočimi zahtevami na eni strani in realnostjo na drugi, rešitev pa je našel v kaznovanju.

Celotna zgodovina reform izobraževalnega sistema se giblje med idealno podobo, nerealnimi pričakovanji, kako bodo šole rešile številne družbene probleme, vero v moč izobraževalnih institucij na eni strani, in vedno novimi strategijami, kako se spoprijeti z neuspehom, ki je nujen rezultat teh nerealnih pričakovanj na drugi. Učitelj bi moral biti vse tisto, kar vsi od njega pričakujejo. Te nemogoče in večkrat tudi nasprotujoče si zahteve so že v naprej obsojene na neuspeh, učitelji pa podvrženi neprestanim kritikam in novim pritiskom, ker ne morejo izpolniti teh pričakovanj. Od učiteljev se vedno več terja. Vendar se je potrebno vprašati, kaj lahko in česa ne moremo pričakovati od šole in učitelja. Le na ta način se lahko izognemo nemogočim zahtevam in pričakovanjem, ki se postavljajo učitelju, katerih nepopolna realizacija se ne kaže kot nujna posledica nerealnih in neuresničljivih zahtev in pričakovanj, temveč kot napaka in neuspeh samega učitelja.¹

Um otrokom in potokom dežja daj o Bog,
reši ljudi v stiski hudi grehov in nadlog.
Pesem o Framu, Oroslav Caf, 1854

¹ Zbornik za zgodovino šolstva, Šolska kronika 25, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1992, str. 71–79.

3.2 ZAČETEK ŠOLSTVA V FRAMU

Območje Frama obsega poleg same vasi Fram tudi več manjših vasi, ki se razprostirajo vzhodno od Frama v ravnino in na pobočje Pohorja. To so: Ješenca, Požeg, Morje, Kopivnik, Loka, Planica in Ranče s številnimi zaselki. Oddaljenost posameznih vasi od Frama je tudi do 8 in več kilometrov. To območje pogosto imenujemo tudi framsko. Pogoj za začetek poučevanja otrok v Framu in kasnejši nastanek osnovne šole je ustanovitev samostojne župnije Fram leta 1785, saj je to območje dotlej spadalo pod slivniško župnijo. Prav tako je pomembno, da so leta 1796 začeli voditi framske matične knjige.²

3.3 PRVI ŠOLSKI DAN V FRAMU 1808

Začetek šolskega pouka otrok v Framu je leto 1808, ko je bil 1. novembra tega leta nameščen za učitelja Andrej Eberl, še ne 22-letni Morčan, po domače Blatnik, rojen leta 1787. Še isti dan je pričel s poukom. Prvi framski učitelj je namreč 2. avgusta 1808 opravil skušnje v Mariboru in postal pravi učitelj. Po poklicu je bil najprej čevljar in tkalec. Stanoval je na svojem domu v Blatnikovi koči. »Bil je prav prebrisane glave, kar se že iz tega sklepati da, če je bil nagovorjen učiteljsko službo prevzeti, in ker se je tudi ni zbal, temveč je blizu 10 let to častivredno službo opravljal.«³ Zanimivo je, da prvi framski učitelj ni bil hkrati tudi mežnar in organist kakor drugod, žal pa je zaradi tega imel več težav pri zagotavljanju svojih dohodkov.

Na severni strani farne cerkve je bila mežnarija, ki je imela dve sobi. Prečna, preprostejša soba je služila za prvo učilnico. V njej je Andrej Eberl učil otroke brati, pisati, »rajtati«. Duhovni pastirji – župniki pa so ga pri delu podpirali. Prvi učenci so bili Klauži, Križani, Cestniki, Črneji in Babiči. Za plačilo je dobil učitelj nekaj vinskega mošta, žito, klobase, jajca, predivo in podobno v naravi. Število učenk in učencev se je počasi večalo in prostor v mežnariji je postajal premajhen. Leta 1810 je šolski nadzornik zapisal, da je Eberl vnet, priden in natančen učitelj. Pouk je obiskovalo 11 šolarjev s framskega območja. Učitelj je živel tudi od šolnin staršev otrok, ki so obiskovali pouk, in od brezplačnih kosil. Pri trgovcu se je zadolževal. Leta 1808 ali 1809 so vzeli v najem prostorno izbo v Prelogovi hiši pod cerkvijo in tako so se učenci z učiteljem preselili v novo najeto sobo, kjer so poučevali vse do leta 1816. Leta 1811 je pouk obiskovalo 20 učencev, naslednje leto, v letu 1812, pa je prvi framski učitelj Andrej Eberl zapustil Fram. Pritegnile so ga Ruše s svojo ugledno šolo. Znano je še, da je bil od leta 1828 do leta 1833 pri Sv. Ožboltu.

Drugi učitelj v Framu je bil Jakob Schön, rojen 1780 na Češkem. Bil je »izkušen in prav izurjen učitelj«. Prevzel je mežnarsko in orglarsko službo, stanoval je v mežnariji. Posebno se je odlikoval v lepopisju, glasbi in petju. Službo v Framu je nastopil jeseni 1812 in učil tu do leta 1818. S poučevanjem je nadaljeval na Hajdini. V času njegovega učiteljevanja je hodilo v šolo po 40 in več otrok. Leta 1813 je škofija opravila šolsko vizitacijo. Ugotovili so, da je »šola« premajhna, »potrebno bo povečanje, otroci pa so dobri. Starši cenijo šolski pouk«. Vizitacijo je opravil šolski nadzornik Jožef Nunzan. Ker je bilo v Framu mežnarsko, orglarsko in učiteljsko plačilo zanj kot pravega in izkušenega učitelja preslabo, je to vzrok Schönovega odhoda. Slivniška grajska komisija se je nato s farani pogodila, da mora dobiti učitelj za svojo trajno službo kot letno plačilo »100 mecnov rži, 10 veder vinskega mošta in 6 in pol sežnjev po 36 dolgih bukovih polen za kurjavo«. Toda tega učitelj ni dobil v naravi, ampak v denarju in po

² Gabrijela, Danijel Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu, Zbornik Občine Rače-Fram, 2013, Rače 2013.

³ Nadškofijski arhiv Maribor, Kronika, Franc Rat, Zgodovina učilnice in učiteljev v Framu.

srednji jesenski tržni ceni v Mariboru prejšnjega leta za prihodnje leto. Plačilo »šolnine« je bilo pri faranih razdeljeno na vsa posestva in se je skupaj z davkom pobiralo na davkariji. Učitelju se je izplačevalo vsake četrta leta po pobotnici. Tako razdeljeno plačilo je veljalo za učitelje vse do konca leta 1870.³

3.4 GRAJSKO SKLADIŠČE POSTANE 1816 PRVO ŠOLSKO POSLOPJE

V obdobju do leta 1848 so bile najpomembnejše naloge avstrijskih posvetnih in cerkvenih oblasti širjenje mreže rednih in nedeljskih osnovnih šol, ukrepi za povečanje obiska v šolah, vzdrževanje in izobraževanje učiteljstva, razširjanje in usmerjanje vsebine pouka in učni jezik v šolah. Prihajalo je do sporov in nesoglasij pri graditvi in vzdrževanju šol in učiteljev med občinami ter cerkveno in posvetno gospodo. Vsi so se namreč otepali te odgovornosti. Posebno pozornost so politične oblasti začele posvečati ponavljalnim (nedeljskim) šolam, kjer naj bi učenci utrdili svoje znanje iz osnovne šole, se izpopolnili v nemščini in se seznanili s koristnimi kmetijskimi nauki. Kmalu je postala nedeljska šola obvezna za vse otroke od 12. do 15. leta starosti. Osnovne šole so bile v večini enorazrednice. Jezikovni pouk na podeželju je bil različen, na Štajerskem večinoma v nemškem jeziku, le nedeljske šole so bile povsod v glavnem slovenske. Za položaj šolstva je bilo iz vidika jezika v šolah zelo pomembno sodelovanje cerkve z državo, saj je ta podpirala elementarni pouk v maternem jeziku. Za nastajanje in razvoj slovenskega šolstva (še posebej v nedeljskih šolah) so bili ti nastavki odločilni.

Mladi Prelogov hišni gospodar je leta 1816 sklenil, da se bo poročil, zato je potreboval prostore v svoji hiši zase. Tako dotedanja učilnica ni bila več na razpolago za izvajanje pouka. Šolsko predstojništvo se je pogodilo s knezom Stanislawom Poniatowskim, posestnikom Slivnice in Frama, da prepusti za namene pouka prostorno sobo v svojem graščinskem poslopiju (skladišču) blizu cerkve. Dogovorili so se, da je treba letno plačati 12 rajnišev najemnine, ali kot so to imenovali, letnine.

Pouk v tej stavbi je potekal vse do leta 1862, ko je bilo treba razmišljati o večjih šolskih prostorih, saj je število učencev nezadržno naraščalo.

3.4 UČITELJ FRANC DOMANJKO – ŠOLA POSTANE TUDI BUDILKA NARODNE ZAVESTI

Po odhodu učitelja Jakoba Schöna na Hajdino leta 1818 so v učiteljsko službo sprejeli Franca Domanjka. Domanjko je končal »šest razredov latinskih šol« oz. šestrazredno gimnazijo. Od jeseni 1819 pa vse do svoje smrti, torej celih 39 let, je vodil framsko šolo. Bil je tudi pesnik. Več njegovih pesmi je ohranjenih. 30. aprila 1845 je izšla na naslovni strani časopisa Kmetijske in rokodelske novice njegova pesem »Spoznanje«. Pesem pripoveduje o ljubezni do maternega jezika – slovenščine. S Francem Domanjkom je šola že leta 1819 postala budilka narodne zavesti in trdnjava proti potujčevanju.

Franc Domanjko⁴

³ Zdravko Grafenauer, Gabrijela Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu od začetkov do druge svetovne vojne (Seminarska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1990), str. 18–19.

⁴ Franc Domanjko, Spoznanje, Kmetijske in rokodelske novice, let. 3, št. 18, 30. april 1845.

SPOZNAVANJE

Kar šole v men' so zamudile,
Ste vé, Novice! domestile.

Dovelj nauka sim imel
V jeziku ptujimu,
Slovensk otrok pa
koprnal Sim po
slovenskimu.

Slovenec so terd, učeni mož
Moj rajnki oče bli,
Učil' me niso kar za groš V
prelep' slovenšini.

Imel pa šolo sim doma,
Bil šolnikov sin;
Od jutra clo do večera Sim
brihtal svoj spomin.

Potem v štirih mestih sem
Učil se let deset, De zdej
med šolnike se smém
Slovensko – nemške štet.

So v šolo me postavili.
Slovenski bil je rod;
Učenci so mi pravili:
»Slovenec smo, gospod!«

»Vem, vem, de ste Slovenec
vi, Tud jes sim nekdej bil,
Slovensko pa, moj' ljubljenci!
Se z vami bom učil.«

In res – do lani mislil sem,
De znam slovenšino, Če tud se
– po pravic' povem – Mi je
spotikalo.

Zdej pak povedat ni me sram –
Nej vé slovenski svet –
De prav slovenšne še ne znam.
In je učim se spet.

Če kom je taka zгода bla.
Ko men' pretekli čas,
Nej prime mojih se stopnja,
Uči slovensk' se glas.

Novice! vé zbudile ste
Slovenšno spet v men,
Iz serca vam zahvalim se, Spet
vem, de sim Sloven.

Domanjko je bil izvrsten učitelj, pravzaprav »prototip framskega učiteljstva«, pri otrocih in vseh krajanih zelo priljubljen. Število učencev se je v času njegovega učiteljevanja tako pomnožilo, da se je morala celodnevna šola spremeniti v poldnevno, saj je primanjkovalo prostora. Domanjkov učenec je bil tudi Pavel Turner, doma visoko na Planici na Pohorju. Svojega učitelja se je vedno spominjal z velikim spoštovanjem, kajti Domanjko ga je učil prvih modrosti in ga navduševal za šolo, bil je dobrovoljen in potrpežljiv. Turner je svojemu učitelju Domanjku postavil na framskem pokopališču dragocen spomenik z lepim napisom: »Ta spomenik posvečam svojemu blagemu učitelju, hvaležni učenec dr. Pavel Turner.«⁵

Spominska svečanost ob odkritju nagrobnika učitelju Francu Domanjku je bila 15. septembra 1887. O tem so poročali najmanj trije časopisi.

Vse slovesnosti ob odkritju spomenika je vodil tedanji nad učitelj Franc Pirkmaier.

Po Domanjkovi smrti je bil nastavljen kot začasni učitelj Ferdinand Postružnik, rojen 9. 5. 1832 v Ljutomeru. V Framu je ostal samo eno leto, do leta 1859, ko se je za naslednjih 13 let ustalil tu Mihael Vučnik (ponekod tudi Bučnik), rojen pri Sv. Lovrencu, 1. 9. 1806. Učitelj je postal 1. novembra 1823.

V tem času so bili uvedeni tudi t. i. šolski protokoli. Vsako leto so učitelji pošiljali na dekanat v Maribor predpisane naloge, ki so jih rešili učenci. Dekan je naloge pregledal. To je bila preverba znanja učencev, pa tudi prizadevnosti in uspešnosti učiteljev. Protokole so pošiljali v času cerkvenega šolstva nadzorstva, vsaj od leta 1830 dalje.

Leta 1863 je bilo na »farni šoli Fram« naslednje stanje: učitelj Mihael Vučnik, podučitelj Tomaž Moherič. »Vsakdanji učenci (redni): 190, nedeljski učenci: 105«; pouk je potekal v eni učilnici. Leta 1865 je poleg učitelja Mihaela Vučnika poučeval še pomočnik Anton Hren, rojen v Gornjem Gradu 21. 6. 1845, končal pripravniški tečaj 1864. Rednih učencev je bilo 204, nedeljskih pa 67. Pod framsko šolsko okrožje je spadalo še pet drugih farnih šol. Šola je imela še vedno eno učilnico.

3.5 OROSLAV CAF IN FRAMSKA ŠOLA

Najuspešnejši in najuglednejši katehet v Framu je bil zagotovo župnik Oroslav Caf, ki je zložil »Framsko pesem«. Rojen je bil leta 1814 v Ročici pri Gradišču. V Fram je prišel kaplanovat leta 1839 in tu ostal celih dvajset let. Že prvo leto je zasnoval drevesnico, naslednje leto, leta 1840, pa slovensko bralno društvo v Framu. Pri vpisih v matične knjige je zelo rad zapisoval poleg imen in priimkov še tudi stara hišna in ledinska imena.⁷ Kot pisatelj je bil v navezi z mnogimi slovanskimi izobraženci. Iz Framu si je dopisoval s češkim učenjakom Vaclavom Hankom; z duhovnikom, narodnim prebuditeljem, piscem in zgodovinarjem Antonom Kremplom; duhovnikom pedagogom, pisateljem in zgodovinarjem Davorinom Trstenjakom; s politikom, publicistom in narodnim buditeljem Janezom Bleiweisom; s slovensko-hrvaškim pesnikom in pripadnikom ilirskega gibanja Stankom Vrazom; s štajerskim pravnikom, učiteljem in zgodovinarjem Rudolfom Gustavom Puffom; s koroško-slovenskim duhovnikom, jezikoslovcem, narodnim buditeljem in avtorjem prvega slovenskega narodno-političnega programa »Zedinjena Slovenija« Matijo Majerjem-Ziljskim;

⁵ Ludvik Černež, Dr. Pavel Turner. Življenjepisna črtica. V: Zvonček, let. 13, št. 3, 1912, str. 61–63. ⁷ Slovenski šolski muzej, Dokumentacijska zbirka, mapa šole Fram, Šolska kronika, Ljudmila Skrbinšek, začasna šolska upraviteljica: Oris in zgodovina framske šole, 4.7.1939 (fotokopijo dokumenta posredovala družina Grafenauer).

z duhovnikom, jezikoslovcem, politikom in publicistom Božidarjem Raičem in še mnogimi drugimi. Bil je vnet jezikoslovec in zbiratelj narodnega blaga, zapisoval je ljudske pesmi in jih pošiljal dr. Karlu Štreklju, ki jih je kar 420-krat objavil v knjigi »Slovenske narodne pesmi«. Leta 1976 je Oskar Štern, upokojen ravnatelj framske šole, zbral, uredil ter izdal nekatere pesmi iz Štrekljeve zbirke z naslovom »Slovenske narodne pesmi iz Frama«. O Cafu je dr. Pavel Turner zapisal, da je bil pravi duhovni učitelj, izredno blagega srca in velike ljubeznivosti, skromen, srečen in zadovoljen v Framu, vsem ljudem priljubljen. Cafov odhod iz Frama primerja z izkoreninjenim, izruvanim drevesom, presajenim na drug kraj, kjer zanj ni več pravega življenja.⁶ Oroslav Caf je umrl na Ptuju leta 1874.

Za framsko šolo pa so se zanimali tudi letoviščarji, ki so radi prihajali v to idilično vasico na dopust in si nabirali nove moči. Pesnik Anton Aškerc, gost dr. Paula Turnerja in njegov prijatelj, je rad posedal pri čistem Zlatem studentu. Med znanstveniki pa je potrebno omeniti univerzitetnega profesorja dr. Karla Štreklja, zbiratelja slovenskih narodnih pesmi, univ. prof. dr. Frana Ilešiča in mnoge druge.

Od leta 1873 so vodili šolsko kroniko. Učni jezik je bil slovenski, od tretjega razreda dalje pa so poučevali nemški jezik kot drugi deležni jezik po I., II. in III. nemški vadnici za slovenske občne ljudske šole (avtorja učbenika sta bila Henrik Schreiner, ravnatelj, in dr. Janko Bezjak, profesor; oba sta učila na mariborskem učiteljišču). Učni predmeti so se počasi razširili, ne samo krščanski nauk, branje, pisanje, računanje, narekovanje, pravopisje, nemško in slovensko slovnico, temveč tudi na zgodovino, zemljepis, naravoslovje, vinorejo, sadjerejo, čebelarstvo, živinorejo, risanje in petje. Po prihodu prvih učiteljic ročnega dela so se učenke na framski šoli učile tudi ročnodelskih spretnosti. Kasneje so vpeljali tudi telovadbo.

Po šolskih reformah (1922–1926) se je 28. 6. 1921 tudi zaključilo šolsko leto. Veliki prazniki, toda samo občasni, so bili npr. kraljevska poroka ali pa rojstvo naslednika na dvoru. Tudi ob zaključku polletja in ob koncu šolskega leta so bile v navadi manjše slovesnosti s kulturnim sporedom. Navada je bila, da so takrat na glas pohvalili boljše učence, slabi pa so bili deležni javne graje. Takrat so razglasili tudi »mlade junake«, učence, ki so imeli zelo dober uspeh, posebej še pri vedenju in verouku. Vse do leta 1928 so se učenci pred odhodom k šolskim svetim mašam zbirali v šoli in skupaj z učiteljicami odšli k obredu, nadučitelj Valentin Ivanuš pa je po tem letu odredil, naj se zbirajo pred cerkvijo.⁹

Že leta 1908 je dobila svoj šolski oder, ki je bil nato vrsto let v rezervni učilnici. Na šolskem odru so bile uprizorjene številne igre. Naj navedemo samo nekatere: Šivilja Klara, Povodni mož, Miklavž prihaja, Kralj Matjaž, Oporoka kralja Matjaža, V kraljestvu palčkov, Vstajenje...

3.6 1873 NOVA ENONADSTROPNA ŠOLA

Leta 1862 se je začelo šolsko predstojništvo pogajati z grofom, da bi odkupilo poslopje in vrt ob njem. Na čelu šolskega predstojništva v Framu je bil takrat za šolo vneti župnik Franc Rat. V Framu je služboval od 1861 do 1882. Podpiral je framsko šolo, pospeševal gospodarstvo in napisal zanimivo župnijsko kroniko. Kmalu so se pogodili za 1500 kron in začeli za silo preurejati poslopje. Župnik Rat je vodil vsa dela. Tesarskemu mojstru Ciglerju iz Maribora je naložil naj pripravi predračun popravila strehe. Prenavljanje je potekalo v letih 1863 in 1864.

⁶ Oskar Štern, Slovenske narodne pesmi iz Frama, Fram 1976, str. 28–29.

⁹ Župnijski urad Fram, Viktor Kragl, Kronika župnije Sv. Ane v Framu.

Vsi so priskočili na pomoč s prispevki: največ so zbrali farani, nekaj je pridal studeniški graščak Sparavec kot pastirni patron, manjkajoči denar pa je nazadnje primaknil celo šolski oglednik. Tako so pridobili lastno poslopje z učilnico in stanovanjem za učitelja ter prostorni vrt, toda poslopje še vedno ni bilo primerno za pouk in veliko število šolarjev. Šola je bila samo enorazrednica, zato se je poučevalo dopoldne od 9. ure do 12. ure, in to drugi in tretji razred, popoldne od 13. do 15. ure pa prvi in četrti razred. Novince ali začetnike so vpisovali dvakrat letno, ob veliki noči in ob vseh svetnikih. Šolski sklep oz. zaključek šolskega leta je bil pozno poleti, od 2. avgusta do 16. septembra, ko so dekani določili »skušenjski dan«, pa tudi po skušnji so morali poučevati še prvo polovico septembra. V šolskem letu 1865/66 so bili vpisani na framsko šolo 303 učenci. Otroci iz Požega so obiskovali šolo v Zg. Polskavi, ker jim je bila bližje. Cerkvene šolske oblasti so želele pritegniti k obiskovanju šole čim več otrok, ki so bili zanjo sposobni. Njihovo prizadevanje je šlo tako daleč, da so »nemarne« starše, ki so otroke zaradi dela zadrževali doma, javno karali. Pri nedeljski maši je župnik, kakor se je reklo »s klanca dol vrgel«, oklical take starše. To je precej zaleglo. Sicer pa po podatkih o obiskovanju šole, ki so že navedeni, župnik v Framu ni imel velike jeze, saj so otroci kar radi in redno prihajali k pouku. Framske šolske oblasti so leta 1873 dale izdelati načrt za novo šolsko poslopje. Načrt je izdelal zidarski mojster Lobennbein iz Maribora v sodelovanju s Črničkom iz Slovenske Bistrice. Predračun za enonadstropno šolo je bil 4800 kron. Začeli so z zidavo. Medtem so poučevali v takratni Denikovi, pozneje Böhmovi hiši blizu šole.

Šolsko poslopje so docela podrli in na novo postavili lepo enonadstropno šolsko stavbo s tremi učilnicami in stanovanji za tri učitelje. Vsa dela so opravili v istem letu in šolo 6. septembra 1873 slovesno odprli. Na slovesnosti je bil govornik tudi župnik Franc Rat, ki je dejal: »Tako lepo je framska fara za omiko svojih otrok darovala in skrbela, zato blaogvolite, draga gospoda, poštenim framskim faranom, kakor si zaslužijo z menoj vred zaklicati: Slava! Slava! Slava!« Leta 1875 je bil za načelnika krajevnega šolskega sveta izvoljen Franc Divjak, posestnik v Framu. Krajanje so prepoznavali njegove napore za posodobitev pouka in tudi mnogo pričakovati: »Srečni so ovi kraji ali okrajji, kjer na čelu šolskega zastopa stoji mož, ki je navdušen za omiko, napredek in blagor ljudstva, svest si besed Salzmanovih: »Kdor močvire izsuševa in velike ceste gradi, stori veliko; kdor pa za odgojo človeštva skrbi, ta stori še več.« Mej te srečne kraje sme se tudi naš »tih, rajski Fram« prištevati. Ne le, da se naš okrajni šolski svet ovih načel drži, dobili smo tudi za načelnika krajnega šolskega sveta moža za narodovo omiko in napredek navdušenega, veterana v ljubezni do slovenske domovine, g. Franca Divjaka.«⁷

Leta 1876 je npr. krajevni šolski svet v Framu ponovno razpisal prosto delovno mesto podučitelja, v začetku istega leta pa tudi mesto učitelja. Zahtevano je bilo »potrebno spričevalo«. Razpis je bil odprt slab mesec.

3.7 PIRKMAJERJEVO OBDOBJE ŠOLE V FRAMU

Pirkmajer Franc se je rodil 18. avgusta 1859 v Slovenskih Konjicah. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, štiri razrede gimnazije in učiteljske v Mariboru. Bil je učitelj v Laškem in Limbušu, od 1886 do smrti pa nadučitelj v Framu, kjer je ustanovil bralno društvo, požarno obrambo, olepševalno društvo ter poštno hranilnico in posojilnico. Slednji sta pomagali revnim, z njuno pomočjo pa so nabavljali raznovrstne učne pripomočke in učila. Sad njegovega prizadevanja je bil tudi, da sta olepševalno in bralno društvo leta 1893 priredila v Framu sadno razstavo, ki je dosegla svoj namen, saj se je na področju Frama začelo razvijati sadjarstvo, sam Pirkmajer pa je še naprej v šolskem sadjarskem krožku učil in navduševal bodoče gospodarje

⁷ Iz Framu, Slovenski narod, letnik 8, št.261, 16.11.1875, str.3.

za sadjerejo. Ustanovil je šolsko knjižnico. Leta 1890 je Fram zaradi njegovega prizadevanja dobil poštni in brzojavni urad. V Framu je bil nadučitelj uspešnih 35 let. O šolskoorganizacijskih in stanovskih zadevah je pisal v različnih strokovnih revijah in časopisih. V njegovem času so framsko šolo preuredili v štirirazrednico, ker pa je bila potreba po razredih in niso mogli ne levo ne desno, so izbrali pot navzgor. Obstoječi šoli so dozidali drugo nadstropje. Šolska stavba je bila podkletena. Poleg prostorne kleti za premog in drva je bila še pralnica. V prvem in drugem nadstropju je bilo šest velikih in svetlih učilnic. Vsaka učilnica je bila opremljena z veliko lončeno pečjo, za katero je skrbela pozimi čistilka, ki je prinašala kurjavo in poskrbela, da so premočeni in premraženi otroci s hribov prišli v toplo učilnico. Na sprednji strani je imela vsaka učilnica oder, na katerem je bila na vzvišenem prostoru učiteljeva miza, za njo pa ozka in do stropa visoka tabla na poteg. Tudi stranske stene so imele manjše table, kjer so lahko učenci vadili pisanje. Tla so bila lesena, občasno premazana s katranom, kar je povzročalo neprijeten vonj. Največ se je v nižjih razredih pisalo na tablice, velikosti zvezka velikega formata, ki so bile opremljene z majhno gobico za brisanje. Ta je na vrhovi visela ob tablici. Seveda je bil za pisanje potreben še grafitni kamenček. Uporabljali pa so tudi zvezke, svinčnike in za lepopisje črnilnike s peresniki. Klopi z mizami so bile izdelane v enem kosu, dolge lahko tudi več metrov, vsak sedež pa je imel na zgornjem robu mize odprtino za črnilo. V kotu ob tabli je bila učiteljeva omara, na zadnji steni pa obešalniki. Tako opisana učilnica je bila v uporabi še nekaj časa po drugi svetovni vojni. Življenje otrok in učiteljev v novi dvonadstropni šoli in prostornih učilnicah je teklo lepše in boljše. Framčani pa niso pozabili, da se imajo za to zahvaliti predvsem prizadevnemu nadučitelju Francu Pirkmajerju. Za njegove zasluge ga je občinski odbor leta 1906 imenoval za častnega občana.⁸

Učitelji si niso mogli izbirati in izbrati svojega delovnega mesta, ampak so bili z dekretom šolskih oblasti premeščeni ali nameščeni v določen kraj, kjer je bila potreba. Leta 1939 je bil iz Št. Danijela na Koroškem v Fram premeščen šolski upravitelj Ludvik Grafenauer. Upraviteljske posle je prevzel 23.8.1939 od začasne upraviteljice Ljudmile Skrbinšek. Učil in ravnateljaval je v Framu najprej do druge svetovne vojne, ko je bil v aprilu 1941 aretiran in v juniju z družino izseljen v Srbijo, in nato po vrnitvi leta 1945 do leta 1962.¹²

3.8 USTANOVITEV ŠOLSKE KUHINJE

Čeprav je bilo življenje v Framu zelo dinamično na gospodarskem področju, je bilo kljub temu število manj premožnih in viničarjev zelo veliko. Mnogo je bilo tudi malih kmetov z velikimi družinami. Lačni in podhranjeni otroci v šoli niso bili redkost, šolska prehrana pa še ni obstajala. Malice so si otroci nosili v šolo s seboj od doma. Premožnejši so bili starši, boljša malica je bila v torbici, revnejši so bili starši, bolj prazna je bila torbica.

V šolskem letu 1907 je bila po izrecnem naročilu šolskih oblasti tudi v framski šoli uvedena šolska kuhinja, ki je oskrbovala s toplim obrokom okoli 80 otrok s toplo juho ali mlečno jedjo. Kuhale so učenke najvišjega razreda pod vodstvom voditeljice, učiteljice Pirkmajerjeve. Ko je po prvi svetovni vojni šolska kuhinja nehala delovati, so do leta 1938 dobivali revnejši učenci v glavnem odmoru kos kruha, ki se je kupoval iz šoli podarjenega fonda posestnika in mlinarja Ferdinanda Lešnika iz Frama. Tik pred drugo svetovno vojno so na krajevni učiteljski konferenci v Framu obravnavali problem šolske kuhinje: »Temeljito obravnava učiteljstvo

⁸ Zdravko Grafenauer, Gabrijela Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu od začetkov do druge svetovne vojne (Seminarska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1990), str. 44–45. ¹² Jaselce v šoli, Angelček, let.36, št.5, 1927/28, str. 65–68.

odlok kr. Ban. uprave v Ljubljani z dne 27.9.1940 št. 18812/1 o ustanavljanju šolskih kuhinj. Učiteljstvo bo sestavilo pregleden seznam najrevnejših otrok na šoli, ki nimajo doma dovolj tople ali sploh hrane. Ustanavljanje šolske kuhinje bo velike važnosti za tukajšnjo šolo, ker v njo pohaja 75 % otrok revnih viničarjev. Da bi pa se ta akcija čim uspešnejše izvedla, bo učiteljski zbor povabil vse gospodinje v šolskem okolišu na skupen sestanek v šoli. Ob tej priliki bi se morda dobil kakšen primeren prostor za nastanitev šolske kuhinje v slučaju, da ne bi našli drugega prostora, bi pač morali imeti to kuhinjo v šolski pralnici. Šolski upravitelj bo o tem razpravljajal na prvi seji krajevnega šolskega odbora Rdečega križa. Ker je na šoli veliko revnih otrok, ne bomo mogli v kraju nabirati dovoljno količino življenjskih potrebščin in denarnih prispevkov. Prosili bomo kralj. Ban. upravo za izdatno denarno pomoč. Šolska upraviteljica Ljudmila Skrbinišek bo prosil učiteljstvo, da naj z vsemi močmi in veliko ljubeznijo sodeluje pri tej važni socialni ustanovi. Ob vsaki ugodni priliki razložimo prebivalstvu pomen šolske kuhinje v današnjih težkih časih«.

Pobuda je naletela pri prebivalcih kraja na veliko naklonjenost. Na skupnem sestanku framskih gospodinj, ki je bil 12. oktobra 1940, so odločili odbor za ustanovitev šolske kuhinje. V odbor so bile izvoljene: Kette Josifovič, Ana Pečovnik, Matilda Zamolo, Antonia Lešnik, Milka Bezjak in šolski upravitelj Ludvik Grafenauer. Določili so, da bo otvoritev kuhinje 1. decembra 1940. Ustanovitev šolske kuhinje je uspela. »Šolska kuhinja zelo dobro deluje, v njej prejema 85 otrok v velikem odmoru ob 11. uri juho s kruhom. Obstoj kuhinje v največji meri omogočajo domačini, ki jo podpirajo s prispevki in sreski načelnik, ki nam je nakazal znesek 1200 din. Ker pa bo treba kuhati do velike noči, učiteljstvo soglasno sprejme nabiralno akcijo pri domačinih nadaljevati, da nam ne bo zmanjkalo živil. Odkar otroci sprejemajo hrano je šolski obisk zelo dober«. Nadaljnji organizirani razvoj šolske kuhinje je preprečil nemški napad na Jugoslavijo aprila 1941.⁹

Do konca leta 1917 so bili zapisniki o krajevnih učiteljskih konferencah šole v Framu vodeni v nemščini (gotici), nato pa v slovenščini. Konference so bile večinoma mesečne. Zapisniki konferenc so skozi vse to obdobje pogosto različno naslovljeni: krajevna učiteljska konferenca, krajevna šolska konferenca, krajevni učiteljski svet.

Zapisnik krajevne učiteljske konference z dne 19.1.1912 navaja prisotne učitelje: Franca Pirkmajerja, Lauterja, Justino Coretti, Marijo Pirkmajer in Leopolda Šerbineka. Razredniki so poročali o disciplini učencev, njihovem napredku in obiskovanju šole. Določili so ocene za vedenje in pridnost v I. kvartalu po posameznih razredih za posamezne učence.

Zapisnik krajevne šolske konference z dne 18.11.1918 prikazuje razdelitev učencev v razrede in oddelke:

ŠTEVILO OTROK IN RAZREDOV

I. razred:

vstopilo 15 dečkov, 15 deklic
zaostalo 19 dečkov, 14 deklic

Skupaj 34 dečkov in 29 deklic – 63 učencev

⁹ Gabrijela, Danijel Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu, Zbornik Občine Rače-Fram, 2013, Rače 2013.

II. razred:

zaostalo 12 dečkov, 21 deklic
prestopili 34 dečki, 19 deklic

Skupaj 46 dečkov in 40 deklic – 86 učencev

III. razred:

zaostalo 13 dečkov, 12 deklic
prestopilo 15 dečkov, 15 deklic

skupaj 28 dečkov, 27 deklic – 55 učencev IV.

razred:

1. oddelek: zaostalo 9 dečkov, 2 deklici
prestopilo 14 dečkov, 21 deklic

V četrtem razredu je bilo v 1. oddelku 23 dečkov in 23 deklic, skupaj 46 učencev.

2. oddelek: zaostal 1 deček in 2 deklici
prestopilo 13 dečkov in 17 deklic

V četrtem razredu je bilo v 2. oddelku 14 dečkov in 19 deklic, skupaj 33 učencev.

Četrti razred je obiskovalo 79 učencev. V.

razred:

1. oddelek: zaostalo 4 dečki, 6 deklic
prestopilo 9 dečkov, 16 deklic

Skupaj 13 dečkov in 22 deklic.

V 1. oddelku je bilo 35 učencev.

2. oddelek: zaostal 1 deček, 6 deklic
prestopil 1 deček, 2 deklici

Skupaj 2 dečka, 8 deklic.

V drugem oddelku je bilo 10 učencev, peti razred je obiskovalo 45 učencev.

Vseh otrok na šoli je bilo 318.¹⁰

¹⁰ Gabrijela, Danijel Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu, Zbornik Občine Rače-Fram, 2013, Rače 2013. ¹⁵
e-Biografski leksikon (2015). Ludvik Grafenauer, Koroške žive vezi. (15. 2. 2020)

3.7 LUDVIK GRAFENAUER S KOROŠKE

V e-Biografskem leksikonu Koroške žive vezi razberemo, da se je Ludvik Grafenauer rodil 12. 8. 1902 v Blačah na Zili v Avstriji. V letih od 1925–1939 je živel v Šentanelu. Bil je sin kmeta Zdravka in matere Magdalene, roj. Pipp.

Kasneje se je poročil z Marijo Sonjak, po domače Zvonikovo Marijo, iz Jamnice nad Prevaljami. Bil je oče treh otrok.

Od malih nog je bil trden kmečki fant in vse svoje življenje narodnozaveden koroški Slovenec. Gimnazijo je obiskoval v Celovcu, po izgubljenem plebiscitu (1920) pa je zapustil avstrijsko Koroško in nadaljeval šolanje v Mariboru. Prvo delovno mesto je našel v Libeličah in štirinajst let služboval kot učitelj v Sv. Danijelu, kjer je dosegel razširitev takratne enorazredne šole v dvorazrednico in nato še v štirirazrednico. Močno je spodbujal starše, da otroke pošiljajo na nadaljnje izobraževanje. V Šentanelu je režiral igre in tudi sam igral pri Katoliškem prosvetnem društvu. Pri kmetih je spodbujal napredno gospodarjenje, vzgajal čebelarje in sadjarje ter lovce opozarjal na humano lovstvo.

Na socialnem področju se je povezal z delavskimi voditelji v Mežiški dolini in pomagal socialno ogroženim otrokom in družinam. Dosegel je, da je Karel Doberšek, ki je kandidiral za zveznega poslanca Šentanelu, dobil večino glasov. Moralno podporo pa je dajal tudi svojim rojakom onstran meja.

Po odhodu iz Šentanela je prevzel mesto šolskega upravitelja v Framu pri Mariboru, in sicer od leta 1939–1941 ter 1945–1962.

Med drugo svetovno vojno je bil z družino v izgnanstvu v Srbiji, kjer se je povezal s partizani in se leta 1944 priključil ustanovljenemu slovenskemu bataljonu v Sremu. V začetku leta 1945 je bil pri Vukovarju težko ranjen, ujet in zaprt v Zagrebu.¹⁵

3.8 MOJ DEDEK O SVOJEM OČETU LUDVIKU

Družina Ludvika Grafenauerja je prišla v Fram leta 1939, ko je bil Ludvik imenovan za upravitelja osnovne šole v tej vasici. Družina je stanovala v učiteljskem stanovanju v takratni šoli. Oče Ludvik in njegova žena Marija sta imela tri otroke: hčerko Danico, rojeno 1932, sina Ludvika, rojenega 1935, in sina Zdravka, rojenega leta 1937.

O dogodku iz leta 1941 mi je pripovedoval moj dedek, Zdravko Grafenauer. V mesecu juniju so družino takratnega upravitelja OŠ Fram, Ludvika Grafenauerja, očeta mojega dedka, Nemci odpeljali v izgnanstvo. Dedek je bil takrat star štiri leta.

Upravitelj Ludvik je bil narodno zaveden Slovenec in je nasprotoval okupatorjevi zasedbi Slovenije, zato je okupator sklenil izseliti celotno družino v Srbijo.

Najprej so v zapor v Mariboru odgnali Ludvika, po enem mesecu pa so prišli še po ostalo družino.

Junija 1941 se je na šolskem dvorišču ustavil vojaški tovornjak. Iz njega sta stopila dva oborožena nemška vojaka in se napotila do učiteljskega stanovanja, kjer je prebivala družina Grafenauer. Po močnem trkanju jima je vrata odprla upraviteljeva žena Marija. V nemškem jeziku sta dala kratko povelje: »Gospa Marija in otroci greste z nami. Pripravite se v pol ure, s seboj vzemite le potrebne stvari, ki jih boste lahko sami nosili.«

To je bil velik šok za Marijo in njuna otroka, ki sta bila stara 6 in 4 leta. Sreča je bila, da hčerke Danice ni bilo doma, ker je bila v tem času pri stari mami na Koroškem, v Šentanelu nad Prevaljami. Devetletna Danica je namreč s svojim stricem le nekaj dni pred odhodom transporta

pobegnila na Koroško in se izognila izgnanstvu. Takšen je namreč bil načrt staršev, da zaščitijo svoje otroke, a jim je žal uspelo obvarovati le hčerko. Ko je stric želel rešiti še svoja nečaka, sta oba že bila skupaj z mamo Marijo odvedena v Maribor. Danica je do konca vojne živela pri starih starših. Naučena je bila, kako mora ravnati ob morebitnem prihodu Nemcev, da le-ti ne bi odkrili, da se je izognila izgnanstvu.

Ob priganjanju obeh nemških vojakov je Marija pripravila najbolj nujne stvari, ki jih je lahko ob pomoči sinov odnesla na vojaški tovornjak. Ta je družino odpeljal v Maribor, v kasarno v Melju, kjer se jim je pridružil še zaprti oče Ludvik. Skupaj z mnogimi drugimi družinami so jih odpeljali na železniško postajo v Mariboru. Tam so jih naložili na tovarne vagone in vlak je odpeljal v neznano. Po nekaj dnevih mučne vožnje so prispeli v Srbijo, v kraj Lazarevac.

Po štirih dolgih letih izgnanstva se je družina Grafenauer vrnila v Fram, v izropano učiteljsko stanovanje. A v uteho jim je bilo, da so bili ponovno v svoji lepi domovini, Sloveniji, in da so ostali živi.¹¹

3.9 UČNE IN VZGOJNE METODE V ŠOLI

V šoli je takrat veljal pozdrav, s katerim so pozdravljali veroučnega učitelja

»Hvaljen Jezus«, tako kot v cerkvi. Tudi v spričevalu je bila na prvem mestu ocena pri verouku, šele zatem vsi ostali predmeti. Posebne priprave so imeli otroci v predbožičnem času. Vsakič, ko je kdo opravil dobro delo (ali se vestno držal krščanskih zapovedi), je dobil zlato slamico za jaslice. Te zlote slamice so pomenile dobra dela otrok. Tisti, ki je za jaslice prispeval največ zlatih slamic, naj bi bil najbolj priden. Vsako leto so bile v poletnem času šolarske svete maše. Navadno so bile dvakrat na teden; enkrat se je menjaje molilo, drugič so glasno prepevali. Za ponazoritev življenja v šoli predstavljamo dva zanimiva vzgojna predloga, ki sta bila izrečena na šolski konferenci v Framu 6. septembra 1923. Po prvem se morajo dečki odkriti že pri vstopu v šolo, kar pomeni spoštovanje do nje, drugi predlog pa je bil poostren nadzor nad učenci v odmorih, ki naj prepreči pogovarjanje na straniščih in prinese izboljšanje discipline. Palica je bila sredstvo, s katerim so tudi navajali na red in disciplino. Najblažja tovrstna kazen je bila »packa«. Prste je bilo potrebno stisniti, učitelj je centriral palico in kar se da močno udaril po občutljivih prstnih blazincah. Iz zapisnikov šolskih konferenc je moč razbrati, da je obstajala tudi »črna knjiga«, kamor so vpisovali učence, ki niso upoštevali šolskega reda. Učitelji so poleg vsega ocenjevali pri učencu še nravo, zadrževanje, pridnost in napredek, ki so poleg verouka imeli pomembno vlogo pri vedenju učenca. Kasneje zapisniki konferenc (to je po letu 1937) poudarjajo predvsem uvajanje naprednih učnih in vzgojnih metod, vemo pa, da so nekateri učitelji še nekaj časa uporabljali takšne ukrepe za discipliniranje otrok, kakršnih so bili navajeni pred drugo svetovno vojno.

3.10 UČITELJI NA FRAMSKI ŠOLI OD LETA 1808 DO LETA 1941

ŠT.	UČITELJ	NAZIV	ČAS UČITELJEVANJA V FRAMU	ŠT. LET
1.	Andrej Eberl, roj. Morje, 1787	učitelj	2.8.1808 opravil skušnje v Mariboru, 1808–1812 (odšel v Ruše)	4 leta

¹¹ Ustni vir: Zdravko Grafenauer, 83 let, Fram 2020.

2.	Jakob Schon, roj. Češka, 1780	učitelj	od jeseni 1812 do 1818, (odšel v Hajdino)	6 let
3.	Franc Domanjko, roj. Ptujška gora, 1800	učitelj (5. razred lat. šole)	od jeseni 1819 do smrti 27.10.1858	39 let
4.	Alojz Ornik	učitelj pomočnik	1837	1 leto
5.	Franc Čeh	podučitelj	od 2. okt. 1856 do 1857	1 leto
6.	Ferdinand Postružnik	učitelj	1858–1859	1 leto
7.	Mihael Vučnik ali Bučnik	učitelj	četrti framski učitelj, prej učil 20 let v Hočah, 1859–1872 6. junija 1872 prejel zlati križec za delovanje na šolskem področju (za 48 let dela)	13 let
8.	Tomaž Moherič	podučitelj	1863	
9.	Anton Hren	nadučitelj	1872–1886	14 let
10.	Dragotina Hren	učitelj	1872–1886	14 let
11.	Andrej Golob	učitelj	1877 (učil skupaj s Hrenom)	1 leto
12.	Franc Vučnik	suplent	1859–1862	3 leta
13.	Karl Vučnik	suplent	1862–1864	2 leti

14.	Matija Sošak	podučitelj	po odhodu Mihaela Vučnika začasno vodil šolo do 26.9.1877	
15.	Franc Pirkmajer	nadučitelj	služboval v Laškem in Limbušu, od 1. okt. 1886 do 21. nov. 1921 nadučitelj v Framu	35 let
16.	Marija Pirkmajer	učiteljica	od 1888	
17.	Ignac Skrbinšek	učitelj	1889–1930 1889 postane planiška šola	31 let
			Samostojna dvorazrednica	

18.	Alojzija Skrbinšek	učiteljica ročnih del od 1904 učila na Planici, ročno delo		
19.	Josip Pohar	učitelj	1930–1938 učitelj na Planici	8 let
20.	Jožefa Moschl	učiteljica	1938–1941 učila na Planici	3 leta
21.	Jakob Cvirn	učitelj		
22.	Josip Hrastnik	podučitelj		
23.	Jožef Vodušek	učitelj	1897–1906	
24.	Janez Žolnir	podučitelj	1897	
25.	Leopold Šerbinek	učitelj petja	1902–1921	20 let
26.	Rosina Jelenc	učiteljica	1903	1 leto
27.	Marija Trampuš	učiteljica	1903	1 leto
28.	Anton Mozer	učitelj	nadomestil leta 1920/21 učitelja Šerbineka, nato postal odvetnik v Ljubljani	
29.	Roman Pegan	učitelj	nadomestil učitelja Antona Mozerja do 5. maja 1923	
30.	Peter Maurič	učitelj	nasledil učitelja Pegana, leta 1932 z dekretom z dne 28.8.1930 pozvan v Beograd	
31.	Roza Žolger	učiteljica	prevzela petje v šol. letu 1921/22, oktobra 1922 dodeljena šoli št. Jernej, od tam prišla Helena Raunicher	
32.	Helena Raunicher	učiteljica	od oktobra 1922	
33.	Marjeta Vodušek	učiteljica	prevzela petje za Rozo Žogler 1921–1928, nato odšla na Pragersko	
34.	Justina Coretti	učiteljica	od 1917	
35.	Olga Perme	suplentka	1917	
36.	Amalija – Ljubica Perme	suplentka	1917–1921	

37.	Valentin Ivanuš	nadučitelj, šolski upravitelj	1921–1936	
38.	Ljudmila Skrbinšek	učiteljica	leta 1921 nekaj mesecev opravljala delo nadučitelja 1917–1941	
39.	Marjana Škef – Kunej	učiteljica	od okt. 1922 iz Kozjega do 1926, vrnila 1928, nato do upokojitve	
40.	Angela Valentinčič	učiteljica	od 1928	
41.	Radomir Djordevič	učitelj iz Srbije	1928	1 leto
42.	Josipina Kirar	učiteljica		
43.	Josip Tavželj	šolski upravitelj	od sept. 1936 do 8.5.1939 premeščen na ljudsko šolo v Ljubljano	3 leta
44.	Jelka Flego	učiteljica	1936–1941	4 leta
45.	Ivan Lokovšek	učitelj	1936–23. avg. 1939 premeščen na Ljudsko šolo Podsreda	3 leta
46.	Branko Čeh	učitelj	1936	
47.	Stanko Pečovnik	učitelj	premeščen iz OŠ Tišina 1937, od 1937 do 1941	4 leta
48.	Slavica (Alojzija) Senica	učiteljica	od 1937 do upokojitve	
49.	Ludvik Grafenauer	šolski upravitelj	do 1939 šolski upravitelj v St. Danijelu na Koroškem, od 23.8.1939 do vojne, po vrnitvi iz izseljenstva po vojni do upokojitve 1962	40 let

12

¹² Gabrijela Grafenauer, Družinski arhiv, Zbrani podatki o framskih učiteljih – zasebna last.

3.11 SPOMINI MOJE BABICE JELKE NA FRAMSKO ŠOLO

Babi Jelka pripoveduje:

»Osnovno šolo sem začela obiskovati v Framu, kjer je bila takrat šestrazrednica. Po četrtem razredu so učenci, ki so želeli nadaljevati šolo, odšli v nižjo gimnazijo v bližnjo vas Rače, ostali pa so ostali v Framu, kjer je vsak razred do osmega razreda poučeval en sam učitelj. Nekateri učenci, ki so potem delali doma na kmetijah, so končali šolanje po šestih letih. Tako sem obiskovala našo framsko šolo do leta 1954, ko nas je devet učencev iz našega razreda nadaljevalo štiriletno nižjo gimnazijo v Račah. Vsak dan smo hodili samo iz vasi 4 kilometre daleč, nekateri moji sošolci pa tudi od 8 do 10 kilometrov z bližnjih hribov. Popoldne smo opravili enako pot domov. Učitelj na vasi Planica v framskih hribih je svojemu sinu, mojemu sošolcu Petru, ki je imel do šole 12 kilometrov, kupil osla. Tako je prihajal v Fram, seveda če je osel hotel, naprej pa nam je nosil torbe. Po ukinitvah nižjih gimnazij je tudi framska dvonadstropna velika šola postala popolna osemletka.

V šolo v Fram sem hodila peš, saj je naša hiša oddaljena samo 150 metrov od šole. Bila sem ena izmed zelo redkih učencev, ki sem imela pravo usnjeno šolsko torbo, zvezke in pisala ter celo leseno, lepo poslikano leseno škatlico za svinčnike in grafitni svinčnik za pisanje po »tablici«. Nekateri moji sošolci so imeli doma sešite platnene torbe za na ramo. V razredu nas je bilo tudi po 40 učencev.

Učitelji so bili bolj strogi kot so lahko danes. Sicer pa so nas doma učili, da moramo učitelje spoštovati, jih brezpogojno ubogati, vse ljudi pozdravljati in se lepo vesti. Če kateri učenec ni ubogal, ali je klepetal in kako drugače motil pouk, ga je učitelj lahko zelo kaznoval. »Packa« je bila kazen, ko si nastavil sklenjene prste, učitelj pa je nameril šibo, potem pa je močno zbolelo po občutljivih konicah prstov. Stanje in klečanje v kotu, s šibo po zadnji plati, z zaušnicami, udarci po glavi in podobno, so najbolj poredni tudi poskusili. Učili so nas, da moramo ubogati in spoštovati starše in se spoštljivo obnašati do starejših ljudi in jih pozdravljati.

V šoli smo imeli v prvem in drugem razredu obvezen verouk. Poudarek je bil na slovenskem jeziku, lepopisu, računanju, petju in telovadbi. Zelo veliko sem nastopala na številnih prireditvah v šoli in kraju ter igrala vsako leto v igrah. Na naši šoli v Framu so velike, lepe in svetle učilnice, vendar je bila oprema takrat zelo skromna. Tla so bila lesena, večkrat med letom premazana s katranom, kar je močno zaudarjalo. Na sprednji strani učilnice je bil velik lesen oder, na katerem je stal učiteljev kateder. Na steni je bila do stropa visoka tabla iz dveh delov na poteg. Ob straneh učilnice so bile narisane manjše table, da smo lahko vadili pisanje, kadar učiteljica ni narisala črk, sadja, prizorov in podobno. Klopi in sedeži so bili v enem kosu po osem ali deset skupaj. Na vrhu klopi so bile luknje za črnilnike in utori za pisala, kar si lahko še danes ogledate v Šolskem muzeju v Ljubljani. Kakšna omara je stala v kotu, šiba v kotu ob katedru – to je bila vsa oprema. Malice smo si šolarji prinašali s seboj od doma. Moja pestunja mi je vsak dan pripravila bel domači ali pozneje pekovski kruh in jabolko ali žemljo, jaz pa sem kruh pogosto zamenjala s sošolko, saj je imela v peči pečen domači črni rženi kruh. Kasneje so uvedli enotno šolsko malico, ko so šole dobile ameriško pomoč v obliki »Unra paketov«, v katerih je bilo maslo, kakav, keksi in druge dobrote. Tudi šolske kuhinje so zaživele in za malico smo dobili namazan kruh in čaj ter enkrat tedensko enolončnico. Otroci smo se radi igrali preproste igrice: Ti loviš, Gnilo jajce, fantje s »fockali« z metanjem dinarja na oddaljeno črto in podobno. V šoli sem se dobro počutila, saj sem rada hodila vanjo (tam sem pozneje preživela kot učiteljica in ravnateljica še štirideset let). Posebno pa mi je ostal v spominu dogodek, ko me

je učiteljica v drugem razredu (sicer mamina dobra prijateljica) obtožila, da sem klepetala in me kaznovala s »packo«. Čeprav sem ji skušala dopovedati, da nisem bila jaz, se je še bolj jezila. Poslej je nisem več imela v čisljih, pa tudi pri sebi sem sklenila, da če bom učiteljica, nikoli ne bom po krivem obtoževala učencev in jim bom prisluhnila. In tako je tudi bilo.«¹³

4. ZAKLJUČEK

Ob koncu lahko zapišemo, da je v obdobju od začetka poučevanja otrok v Framu leta 1808 vse do konca druge svetovne vojne bilo pomembnih več učiteljev in tudi šola je dobivala podobo. 1785 je nastala samostojna župnija v Framu in to je bil pogoj za nastanek šole, čeprav je že 1774 izšla splošna šolska naredba, ki je bil prvi in temeljni osnovnošolski zakon tudi za slovensko etnično ozemlje. Zakon je uvedel splošno šolsko obveznost za otroke v starosti od 6. do 12. leta. Šolska obveznost je bila bolj zaželena kot obvezna. Zelo pomemben je bil Andrej Eberl, ki je začetnik poučevanja otrok. Posebej pa sta zaznamovala to dobo dva nadučitelja, ki sta v Framu poučevala daljše obdobje. Prvi je bil Franc Domanjko, ki je šolo vodil 39 let. Uspehe njegovega dela nam označuje dr. Pavel Turner, ki je bil njegov učenec. Drugo obdobje je tako imenovana Pirkmajerjeva doba na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Šolo je vodil 35 let. V tem času in po Pirkmajerjevi zaslugi je Fram dobil značilnosti uspešnega in razvijajočega podeželskega kraja. Šola v Framu je bila srce kraja. V njej, skozi njo in ob njej so se dogajale ključne stvari v njem. Framčani so skrbeli za šolo vzorno, sledili napredku in leta 1904 sezidali šolo, ki je bila njihov ponos in med lepšimi in mogočnejšimi stavbami v širši okolici Frama. Število učencev se je povečalo z večjim všolanjem otrok in večjo nataliteto. Brez številnih dobrih, sposobnih in požrtvovalnih učiteljev, upraviteljev in katehetov pa framska šola ne bi bila to, kar je že tretje stoletje – dobra učiteljica in vzgojiteljica mladih rodov – srce in ponos Frama.

Učitelji so pogosto učili s palico in strogo disciplino, kar se je konec 19. stoletja spremenilo, saj prestrog učitelj ne doseže pravih uspehov. Učitelj si je moral pridobiti otrokovo zaupanje in ljubezen.

To velja še danes. Učenci imamo radi pravičnega učitelja in prav strogega. Opažamo pa, da učitelji nimajo pravega mesta, kot bi ga morali imeti. Mislimo, da k temu veliko prispevajo starši, ki želijo tudi v šoli imeti svoj prav.

¹³ Jelka Grafenauer, Družinski arhiv, spomini – zasebna last

5. VIRI IN LITERATURA:

- Gabrijela, Danijel Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu, Zbornik Občine Rače-Fram, 2013, Rače 2013.
- Zbornik za zgodovino šolstva, Šolska kronika 25, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1992, str. 71–79.
- Nadškofijski arhiv Maribor, Kronika, Franc Rat, Zgodovina učilnice in učiteljev v Framu.
- Zdravka Grafenauer, Gabrijela Grafenauer, Zgodovina šolstva v Framu od začetkov do druge svetovne vojne (Seminarska naloga, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 1990), str. 18–19.
- Franc Domanjko, Spoznanje, Kmetijske in rokodelske novice, let. 3, št. 18, 30. april 1845.
- Ludvik Černež, Dr. Pavel Turner. Življenjepisna črtica. V: Zvonček, let. 13, št. 3, 1912, str. 61–63.
- Jaselce v šoli, Angelček, let.36, št.5, 1927/28, str. 65–68.
- Slovenski šolski muzej, Dokumentacijska zbirka, mapa šole Fram, Šolska kronika, Ljudmila Skrbinšek, začasna šolska upraviteljica: Oris in zgodovina framske šole, 4. 7. 1939.
- Iz Frama, Slovenski narod, letnik 8, št.261, 16.11.1875, str.3.
- Oskar Štern, Slovenske narodne pesmi iz Frama, Fram 1976, str. 28–29.
- e-Biografski leksikon (2015). Ludvik Grafenauer, Koroške žive vezi.
- Ustni vir: Zdravko Grafenauer, 83 let, Fram 2020.
- Družinski arhiv Grafenauer.

6. SEZNAM PRILOG:

Slika 1: Učiteljice framske šole z nadučiteljem Francem Pirkmajerjem (fotografijo posredoval S. Osebik)

Slika 2: Šolsko leto 1930/31 – učenci 2. razreda z učiteljico Ljudmilo Skrbinšek (fotografijo posredoval S. Osebik)

Dokument 3: Zabeležke o prvih učiteljih v Framu (družinski arhiv Grafenauer)

Dokument 4: Zabeležke o prvih framskih učiteljih (družinski arhiv Grafenauer)

Dokument 5: Pesem framskega učitelja v Kmetijskih in rokodelskih novicah (družinski arhiv Grafenauer)

Slika 6: Fram na prelomu iz 19. v 20. stoletje razglednico (posredoval S. Osebik) Dokument

7: Poročilo ravnatelja Grafenauerja o stanju šole (Šolska kronika 1945)

Slika 8: Ludvik Grafenauer (arhiv šole Fram)

Slika 9: Načrt za gradnjo šole (Župnijska kronika Fram, 1844)

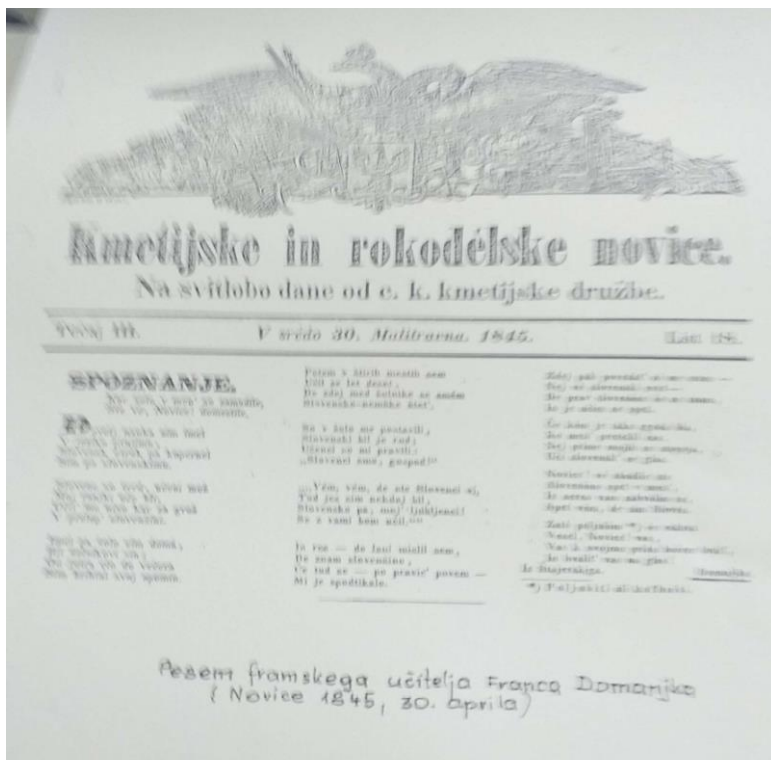
7. PRILOGE:

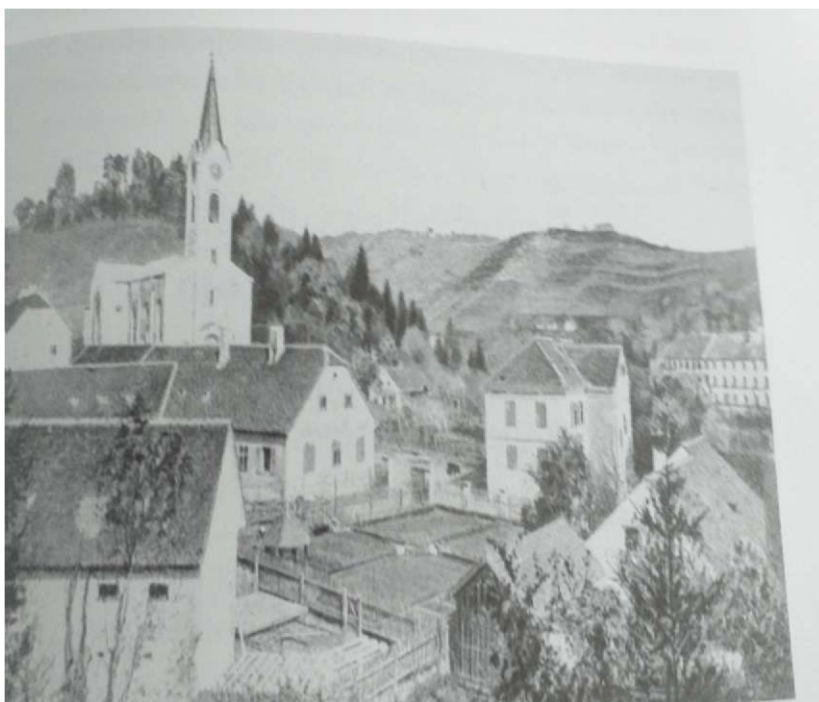
Slika 1: Učiteljice framske šole z nadučiteljem Francem Pirkmajerjem (fotografijo posredoval S. Osebik), (25. 10. 2020).

Slika 2: Šolsko leto 1930/31 – učenci 2. razreda z učiteljico Ljudmilo Skrbinšek (fotografijo posredoval S. Osebik), (25. 10. 2020).

Dokument 5: Pesem framskega učitelja v Kmetijskih in rokodelskih novicah (družinski arhiv Grafenauer), (20. 9. 2020).

Slika 6: Fram na prelomu iz 19. v 20. stoletje (razglednico posredoval S. Osebik), (26. 9. 2020).

- 6 -

11. Kakšne metode je okupator uporabljal pri potujčevanju mladine.
Pri šolskem pouku ni smela biti izgovorjena niti ena slovenska beseda. V šoli so imeli stisnjen optični aparat. Šolska mladina je morala prihajati na takozvane apele. Hitlerjugend je imela uniforme. V skupnih taboriščih so se vsigajali politično. L. 1942 je ustanovljen otroški vrtec. Obisk je bil slab, ker so se matere branile pošiljati otroke v ta vrtec.

III; Stanje šole do 15. oktobra 1945.

Šolski pouk se je pričel konec meseca maja 1945. V začetku sta bili na šoli dve učni moči: Kunej Marjana in Senica Elava. Na pomoč jima je prišla upokojena tovarišica učiteljica Pečovnik Ana, katera je poučevala računstvo.

Starši so z velikim veseljem pošiljali deco v Solo. Mnogo je bilo dela s čiščenjem šolskih prostorov, ki so izgledali kot zamenjen konjski hlev. Pri pouku nam je delalo težave pomanjkanje učnih knjig in učil ter neznanje otrok. Začetki smo morali tudi v višjih razredih od začetka - pri najlažjem. Šolski otroci so kazali veliko zanimanje za pouk in so z veseljem hodili v šolo in z zanimanjem sledili pouku. Julija in avgusta 1945 so prišle na šolo še štiri učne moči in sicer: Nastavljena je bila od okrožnega LO bivša učiteljica za gospodinjke šole Bogatič Ivanka, vrnila se je iz Hrvaške učiteljica Flego Jelka in iz Srbije Grafenauer Ludvik. Na tuk. šolo je bila nastavljena učiteljica Mešl Josipina, katera je bila pred vojno učiteljica na Flanici.

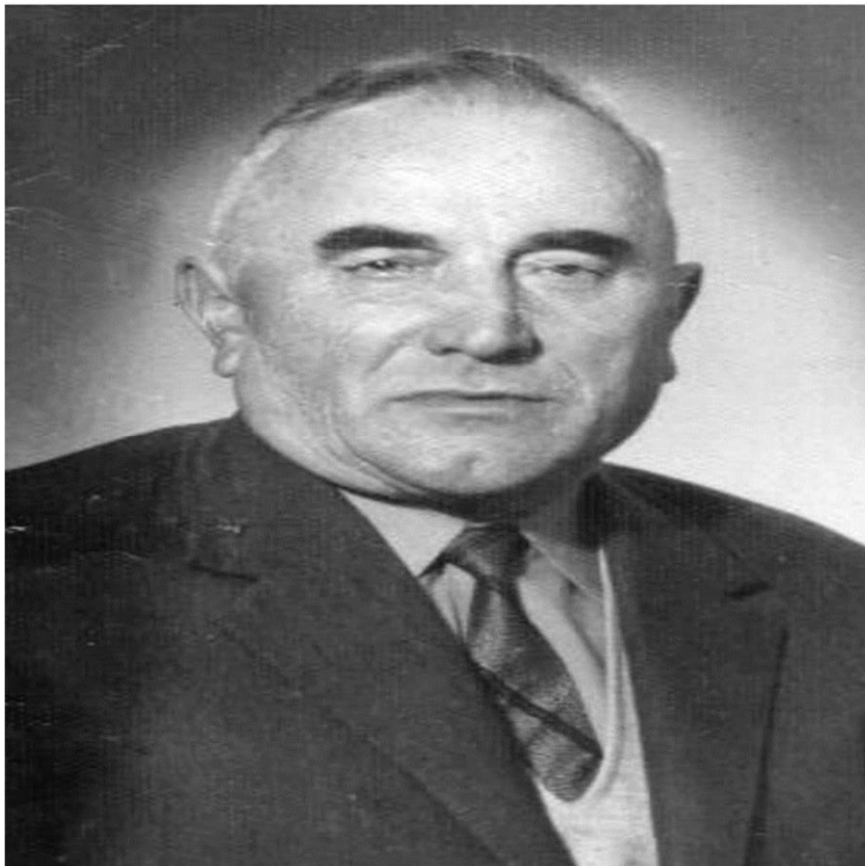
Vpisanih je bilo 118 + 83 = 201 otrok
Na šoli je bilo 2 + 4 = 6 učiteljev.

Učiteljska in šolaraka knjižnica sta brez knjig. Poslopje je v notranjosti demoliirano, pokvarjene stene, strte šipe, odneseni šolski odri in table, vrata brez kljuk in ključev, atranišča pokvarjena, peči izgorele in vse v največji neznagi. Pouk se je vršil v šolskem poslopju. Hodniki in razredi so se toliko uredili, da se je lahko začelo za poukom.

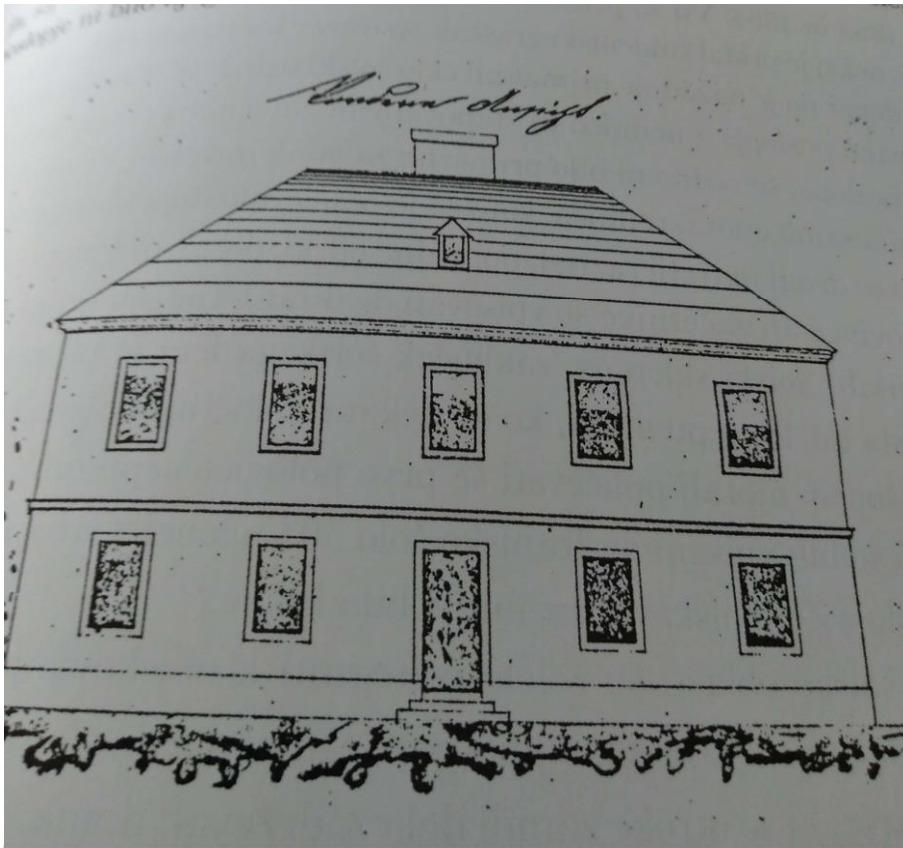
IV. Material, šol. knjige, ki so bile v rabi med okupacijo in razni šolski izdelki:

*Grafenauer L.
šol. 1945.*

Dokument 7: Poročilo ravnatelja Grafenauerja o stanju šole (Šolska kronika 1945), (2. 9. 2020).

Slika 8: Ludvik Grafenauer (arhiv šole Fram), (2. 10. 2020).

Slika 9: Načrt za gradnjo šole (Župnijska kronika Fram, 1844).